

Maria Vlier schreef geschiedenis

Een vergeten vrouw uit negentiende-eeuws Suriname

Het is niet zo dat vrouwen stelselmatig uit de geschiedenis ‘weggeschreven’ worden, maar het is wel het lot van veel vrouwen dat hun rol en vooral hun betekenis ‘vergeten’ wordt. Dat lot dreigt ook voor Maria Vlier, de schrijfster van het eerste geschiedenisboek van Suriname.

Steven Hagers is japanoloog en heeft een uitgesproken interesse voor (bijna) vergeten persoonlijkheden uit de negentiende eeuw.

In december 1861 voltooide de onderwijzeres Maria Louisa Elisabeth Vlier haar leerboek over de geschiedenis van Suriname voor de Surinaamse jeugd. In het voorwoord schreef ze: ‘mij [heeft het] meermalen leed gedaan, kinderen van 14 en meerdere jaren de geschiedenissen van vreemde volken te hooren verhalen, terwijl zij in die van hun eigen land volstrekt onbedreven zijn, omdat de geschiedenis van Suriname, uit gebrek aan een daartoe strekkend schoolboek, niet onderwezen wordt.’ Haar boek *Beknopte geschiedenis der kolonie Suriname* verscheen in 1863 bij de Amsterdamse uitgeverij H. de Hoogh. Twee jaar eerder – dus in het jaar dat Vlier haar boek voltooide – verscheen bij dezelfde uitgever de lijvige studie *Geschiedenis van Suriname* van Julien Wolbers. Wolbers, een dominee, richtte zich op een ander publiek, namelijk de Nederlandse samenleving. Dat zal zeker hebben bijgedragen aan het feit dat Vliers boek vergeten is en dat Wolbers nog steeds wordt geciteerd, maar de vraag is hoe terecht dat is. Het is zeer waarschijnlijk dat Wolbers het manuscript van Vlier niet alleen heeft kunnen inzien, hij heeft daar mogelijk ook uit geciteerd. Zo is zijn passage over Nicolaas Gerrit Vlier, de vader van Maria, vrijwel woordelijk hetzelfde.

De Gravenstraat rond 1900, waar Maria Vlier lang gewoond heeft.

De gekleurde elite van Paramaribo

Maria Vlier werd ten tijde van de slavernij op 19 maart 1828 in Paramaribo geboren en groeide op in een intellectueel gezin dat behoorde tot de gekleurde elite die wortels in de slavernij had.¹ Maria was het vierde kind in het gezin en na haar volgden in ieder geval nog twee meisjes. Maria's moeder Anna Elisabeth Heuland (1798-ca.1887) was als slavin geboren en pas in 1816 vrijgemaakt. Ook haar grootmoeder en overgrootmoeder van vaderszijde waren als slavin geboren. Maria's vader heette Nicolaas Gerrit Vlier (1801-1852). Hij was een sociaal-maatschappelijk betrokken sollicitateur, een rechtsgeleerde voor kleine rechtszaken. Hij maakte vanaf 1829 carrière als procureur, griffier, baljuw en werd ten slotte in 1832 commissaris van politie in Paramaribo. Bovendien was hij plantage-eigenaar. De abolitionistische publicist Marten Douwes Teenstra beschrijft hem als ‘een bijna zwarte Mulat, de zoon van een Negerin’.^{2,3}

De groep van vrije niet-blanken in Paramaribo, waartoe Maria Vlier behoorde, groeide ten tijde van de laatste fase van de slavernij van 1800 tot 1863, het jaar van de afschaffing, explosief.⁴ In deze periode verzevenvoudigde de groep vrije niet-blanken van ongeveer 2000 personen in 1800 naar bijna 14.000 in 1863. In dezelfde periode bleef de groep blanken stabiel met rond de 2000 personen. Het aantal slaven nam af van ongeveer 8000 personen naar 5000 in 1863. Dat de groei zo explosief was, was het gevolg van een kettingreactie die op gang was gekomen rond de eeuwwisseling. Al gedurende de hele slavernijperiode kwam het voor dat mensen vrijgemaakt werden door hun eigenaren, ook wel manumissie genoemd. In de stad bestond een vorm van slavernij die sterk verschilde van de plantageslavernij in de rest van de kolonie. De slaven in de stad werden er door hun eigenaren op uitgestuurd om geld te verdienen. Velen verhuurden zich als werklieden, bijvoorbeeld als sjouwer, maar ook als ambachtslieden zoals timmerman, metselaar of schoenmaker. Ook vrouwen maakten volop deel uit van dit economische systeem als vroedvrouw, marktvrouw, wasvrouw of strijkster. Wekelijks moesten deze slaven een vast bedrag afdragen

aan hun eigenaar, maar wat ze meer verdienden mochten ze houden. Er werd vlijtig gespaard en met het zuurverdiende geld werd de eigen vrijheid gekocht. Eenmaal vrij bleef men werken en sparen, nu om familieleden vrij te kunnen kopen. Dat het om aanzienlijke bedragen gaat, blijkt wel uit het feit dat de gemiddelde prijs die betaald moest worden voor een volwassene, omgerekend ongeveer 11.000 euro is. Dit proces van sparen, vrijkopen en verder sparen en vrijkopen wordt *ketting-manumissie* genoemd. Er kwamen dus steeds meer vrije mensen bij die vervolgens allemaal hun familieleden gingen vrijkopen. Hierdoor holde de vrije niet-blanke bevolking van Paramaribo het systeem van slavernij eigenlijk van binnenuit uit.⁵

Ontplooiën

De explosieve groei van de groep van vrije niet-blanken had vanzelfsprekend ingrijpende gevolgen voor zowel de economische als de sociale structuur van Paramaribo. Nadat ze hun vrijheid verworven hadden, bleven de voormalige slaven hun ambacht uitoefenen en droegen ze op die manier bij aan de economie van de stad. Het was zeker niet makkelijk voor niet-blanken om zich in een langs racistische lijnen ingedeelde maatschappij te kunnen ontplooiën, maar het was niet onmogelijk. De groep van vrije niet-blanken behoorde dan ook beslist niet in zijn geheel tot het stadsproletariaat, zoals vaak beweerd wordt. Binnen de vrije niet-blanke bevolking had het krijgen van een goede opleiding een hoge prioriteit. Hierdoor nam het aantal goed geschoolden snel toe. Zo stonden timmerlieden en gediplomeerde vroedvrouwen hoog aangeschreven.⁶ Halverwege

de negentiende eeuw bijvoorbeeld oefenden vele vrije vrouwen het beroep van vroedvrouw uit. Vaak waren zij als slavinnen ook al vroedvrouw geweest. Nadat ze hun vrijheid hadden verworven, konden zij na een officiële beoordeling door een medische commissie hun beroep voortzetten. De hospitaalhoudster Gesina Delphina Bruynsburg en Christina Zomerman zijn voorbeelden van vrouwen die zowel als slavinnen en als vrije vrouwen lange tijd respectievelijk hospitaalhoudster en vroedvrouw zijn geweest. Ook vrouwen bezaten plantages. Enkel bestierden zelf hun plantage, zoals Fanny van Wanner, die naast vroedvrouw ook plantage-eigenaresse en directeur van haar plantage was.⁷

Zowel mannen als vrouwen hadden in Nederland een opleiding genoten. Enkele mannen hadden zelfs aan een Nederlandse universiteit gestudeerd en sommigen waren er gepromoveerd. Ook de oom van Maria, Cornelis Philip Vlier, had rechten gestudeerd in Utrecht en was in 1820 gepromoveerd. Deze mannen verwierven bij terugkomst in de kolonie vaak hoge functies, maar er bleek toch uiteindelijk een absolute grens aan de hoogte waarnaar ze konden stijgen. Dit 'houten plafond', zoals Neslo dat noemt, gold vooral voor de overheidsdienst.⁸ Het houten plafond gold niet voor het recht op wonen. Het enige criterium was of je het kon betalen, maar was dat het geval, dan kon iedereen zich een woning permitteren in elk deel van de stad. Ook op de aanzienlijkste plekken zoals aan de Waterkant, de lommerrijke oever van de Surinamerivier waar schitterende villa's stonden. Of, zoals in het geval van de familie Vlier, aan de Gravenstraat. Naast succesvolle ondernemers en geslaagde leden van de bevolking van Paramaribo, waren deze mensen

'Nadat ze hun vrijheid verworven hadden, bleven de voormalige slaven hun ambacht uitoefenen en droegen ze op die manier bij aan de economie van de stad'

uit de niet-blanke elite meestal ook sociaal bewogen met oog voor de minderbedeelden in hun maatschappij. Zo was Nicolaas Gerrit Vlier in 1827 een van de oprichters van de Surinaamsche Maatschappij van Weldadigheid. Het doel van dit gezelschap was om 'behoefte stadsgenoten te helpen en hun kinderen een zedelijke opvoeding te geven, zodat zij zich tot bruikbare personen voor de maatschappij konden ontwikkelen'.⁹

School voor alle kleuren

Het voorgaande is het decor waartegen het leven van Maria Vlier zich afspeelde. Maria bezocht de school van mejuffrouw Johanna Christina Jonas, een in slavernij geboren zwarte onderwijzeres die van haar eigenaresse in Nederland een goede ►

¹ De slavernij in Suriname duurde van ongeveer 1650 tot 1863.

² Teenstra 1842: 171-172.

³ Mulat is de benaming voor mensen met een zwarte en een blanke ouder. De blanke bevolking in de kolonie hanteerde een rigide indeling in etnische herkomst. Zo was *mesties* de benaming voor het kind van een mulat en een blanke; een *kaboeger* was het kind van een mulat en een zwarte. Er waren nog veel meer benamingen voor alle mogelijke schakeringen daartussen.

⁴ Neslo (2016) hanteert de term 'niet-blanken' voor alle personen in de koloniale maatschappij die niet blank of Joods waren. Deze groep omvat dus de kleurlingen en zwarten. Het is een handzame term die ik daarom ook gebruik.

⁵ Neslo 2016: 247.

⁶ Wolbers 1861: 177 en 619.

⁷ Neslo 2016: 174, 314.

⁸ Neslo 2016: 253.

⁹ Van Kempen 2002: 188.

De Emmaschool op de Klipsteenstraat rond 1906-1913. Maria Vlier was een halve eeuw eerder de oprichtster. Foto toegeschreven aan Hendrik Doijer, Rijksmuseum.

opleiding gekregen had en als vrije inwoner van Paramaribo haar eigen school was begonnen.¹⁰ De school was voor vrije kinderen uit alle lagen en van alle kleuren. Naast de goedlopende school had mejuffrouw Jonas een leesbibliotheek met 2500 titels, 2000 Nederlandstalige en 500 Franstalige. In 1838 kreeg de tienjarige Maria een prijs voor haar leerprestaties. In 1841 vertrok Maria met haar vader, haar nicht (of tante) Sara Antoinette en de echtgenoot van Sara, Maximiliaan Richard Mattes, voor studie naar Nederland. In 1846 keerde zij terug.

Terug in Suriname opende Maria Vlier aan de Watermolenstraat een meisjesschool. Haar school kreeg veel kinderen van de Surinaamsche Maatschappij van Weldadigheid. Deze vereniging gaf de kinderen van kansarme personen gratis onderwijs en daarnaast konden kansarmen ook gratis geneeskundige hulp krijgen.¹¹ Bij de openbare prijsuitreiking aan leerlingen van de verschillende scholen viel de school van Maria Vlier in 1850 en 1852 ook in de jaarlijkse prijzen. Dit was een erkenning van de overheid, maar ook een stimulans voor het onderwijs. Het jongste zusje van Maria, Octavia Ida Augusta, zat bij haar op school en kwam in beide jaren in aanmerking voor een prijs. In 1855 beëindigde Maria Vlier haar carrière als onderwijzeres. Thomson schrijft dat haar geleerdheid en grondige kennis van vreemde talen, inclusief Volapük, wel bekend was.^{12,13} Na haar vertrek uit het onderwijs werkte Maria Vlier aan haar leerboek over de geschiedenis van Suriname voor de Surinaamse jeugd. Het is niet bekend hoe lang ze daaraan heeft gewerkt.

Bedekte termen

Vlier schrijft niet in negatieve zin over de koloniale overheid; ze schrijft slechts in bedekte termen over de slavernij en de toestand in de kolonie.

Als gekleurde inwoner van Suriname moest ze daar ook voorzichtig mee zijn. Dat dat geen loze voorzichtigheid was, bewijst het feit dat Johannes Christiaan Palthe Wesenhagen, die in 1833 in Utrecht was gepromoveerd, in 1856 tegen het houten plafond was gestoten. Hij was in de running voor de functie van procureur-generaal, de hoogste functie na die van gouverneur, maar de gouverneur zelf stak daar een stokje voor. Hij twijfelde eraan of Palthe Wesenhagen wel genoeg respect en gezag van zowel blanken als slaven kon afdwingen, omdat hij nog veel bloedverwanten onder de ‘minderen stand’ had en vooral vanwege een pamflet dat hij in 1849 over de vrijverklaring van slaven had gepubliceerd. In dat pamflet had Palthe Wesenhagen beweerd dat de slavenbevolking overwegend vredelievend was.¹⁴ Niettemin durfde Maria Vlier de slavenhandel misdadig te noemen en beschreef ze slaven als ‘arme mensen’ – ‘arm’ in de betekenis van ‘onfortuinlijk’. In haar boek beschreef Maria Vlier de geografie van Suriname. Verder schreef ze over de vele aardbevingen die in het land voorkwamen, maar die niet in andere bronnen vermeld staan. Zo vermeldt ze lichte aardbevingen in 1816, 1817, 1825 en 1826 en maakt ze melding van twee vrij hevige bevingen in 1839 en 1843.¹⁵ Ook de vele epidemieën en ziektes die de inwoners getroffen hadden, kregen haar aandacht, zoals de kinderpokken van 1805, hevige ziektes onder scheepelingen in 1851 en 1854 en de kinderziekte onder de indianen in 1854.¹⁶ Vlier noemt ook nog een enorme bosbrand die in 1846 meerdere maanden duurde en waarvan de rook zo verstikkend was dat werken op vele plantages niet mogelijk was, met hongersnood als gevolg.¹⁷ Van de verschillende gouverneurs die Suriname in de loop der jaren hadden bestuurd, laat ze in bedekte termen weten wat ze van hun respectievelijke beleid vond. Zo prees ze het beleid van Reinier Frederik baron van Raders die van 1845 tot 1852 gouverneur was. Volgens haar heeft hij ‘het vooroordeel van de vrijman, om met de spade in het openbaar te arbeiden’ overwonnen. Haar positieve oordeel over Van Raders werd later door de activistische auteur Anton de Kom in *Wij slaven van Suriname* uit 1934 bevestigd. De Kom was van mening dat Van Raders een man van karakter was, omdat hij op de plantages behorend aan de overheid werktijden voor de slaven durfde in te voeren, de slaven schoenen verstreekte en verbood om slaven naar andere plantages te transporteren.¹⁸

Tweede druk

De aanpak van Wolbers, die nooit in Suriname is geweest, was heel verschillend van die van Maria Vlier. Hij wilde als abolitionist zijn lezers overtuigen van het grote kwaad van de slavernij, terwijl het Vlier er vooral om te doen was de schoolkinderen van Suriname te informeren over

¹⁰ Thomson 1897: 11.

¹¹ Neslo 2016: 173.

¹² Het Volapük is een kunsttaal die in 1879 door een Duitse priester is geconstrueerd. Kunsttalen waren in de negentiende eeuw erg populair, omdat ze beoogden de mensen dicht bij elkaar te brengen en de wereldvrede te bevorderen. Het Volapük werd uiteindelijk min of meer door het Esperanto verdrongen.

¹³ Thomson 1879: 12.

¹⁴ Neslo 2016: 182.

¹⁵ Vlier 1863: 122, 136, 158 en 169.

¹⁶ Vlier 1863: 100, 183 en 186.

¹⁷ Vlier 1863: 181.

¹⁸ De Kom 1975: 98-99.

¹⁹ Neslo: 2015.

de geschiedenis van hun eigen land. Het boek van Maria Vlier was uitverkocht, daarom kwam in 1881 bij uitgeverij Van Doorn in Den Haag een tweede druk van haar boek uit, onder de titel *Geschiedenis van Suriname, voor de hoogste klasse der volksschool*. De nieuwe uitgave verschilt niet veel van de eerste, maar vanzelfsprekend wordt de afschaffing van de slavernij in 1863, het jaar waarin de eerste druk was verschenen, nu ook in het leerboek behandeld. Eer voor haar werk kreeg Maria Vlier in 1883, toen zij ter gelegenheid van de eerste Wereldtentoonstelling, gehouden op het terrein van het huidige Museumplein in Amsterdam, een zilveren medaille voor haar boek won. In een groot aantal categorieën werden prijzen uitgereikt. Naast Maria Vlier dong ook Wolbers mee naar de prijzen met zijn boek over de Surinaamse geschiedenis, naast 42 andere inzendingen. De tweede prijs was dus voor Maria Vlier en Julien Wolbers greep naast de prijzen. Maria Vlier was er zelf in 1883 niet bij in Amsterdam. Wel verbleef ze tussen 1905 en 1907 in Nederland. Haar oudste dochter, Anna Maria Philippina Vlier, was in 1875 getrouwd met Eduard Nunes en het jonge paar was in 1879 naar Oost-Indië vertrokken. Na zijn pensioen als militair apotheker vertrokken ze naar Nederland, waar ze zich in 1904 in Den Haag vestigden. In 1907 keerde Maria Vlier terug naar Suriname. Na haar terugkomst ging het bergafwaarts met haar gezondheid. Negen maanden later overleed ze, op 10 juli 1908. Zowel bij haar dood in 1908 als bij haar honderdste geboortedag in 1928 besteedden meerdere Surinaamse kranten aandacht aan Maria Vlier. Haar verdiensten voor de geschiedschrijving van haar geboorteland – met name ten behoeve van de jeugd – en het onderwijs in het algemeen, werden uitgebreid geroemd. Veel Surinaamse kinderen waren opgegroeid met haar leerboek van de geschiedenis.

Nederlandse komaf

Toch trof Maria Vlier hetzelfde lot als vele leden van de gekleurde elite van Paramaribo: na verloop van tijd werden succesvolle personen niet meer als zodanig herkend en ging men er klakkeloos vanuit dat ze van Nederlandse komaf waren. Dat gebeurde in haar necrologie en bij de herdenking ter ere van haar honderdste geboortedag. Hetzelfde lot waren ook haar vader en moeder beschoren; van hen werd naar aanleiding van het eeuwfeest van het toneelgezelschap Thalia in 1937, waarvan vader Vlier in 1837 een van de oprichters en de eerste voorzitter was, gezegd 'dat zowel Vlier als zijn vrouw in Nederland uit zeer invloedrijke families waren geboren'.¹⁹ Zelfs Anton de Kom schijnt niet meer geweten te hebben wie er achter de naam Vlier schuilging, gezien de manier waarop hij Maria's naam in zijn boek weergeeft als 'Mej. M.L.E. v.d. Vlier'.

Maria Vliers zus, Cornelia Philippina Maria Josephina, was zes jaar jonger en had ook een carrière in het onderwijs. Zij heeft 35 jaar voor de klas gestaan en ging in 1890 met pensioen. Ze overleed in 1892. Maria had twee dochters, de oudste werd geboren in 1855 en haar tweede dochter, Anna Josephine Antoinette Vlier, in 1864.

Aan het begin van dit artikel memoreerde ik het feit dat de rol van vrouwen in de geschiedenis al te eenvoudig vergeten wordt. Dit is ook het geval in Suriname. In het decor van dit verhaal komen we vele vrouwen tegen die in Paramaribo nog tijdens de slavernij in de negentiende eeuw een belangrijke rol speelden, zoals de onderwijzeressen Johanna Christina Jonas en de jongere zus van Maria Vlier, Cornelia Philippina. En ook de hospitaalhoudster Gesina Delphina Bruynsburg en de vroedvrouwen Christina Zomerma en Fanny van Wannier. Maria Vlier maakte haar droom waar en schreef de geschiedenis van Suriname voor de jeugd op. Het is aan ons om deze geschiedenis niet (meer) te vergeten. ■

De vader van Maria Vlier was een van de oprichters en de eerste voorzitter van het toneelgezelschap Thalia. Theater Thalia in Paramaribo uit de *Surinaamsche Almanak* van 1841.

Literatuur

- Marten Douwes Teenstra**, *De neger-slaven in de kolonie Suriname* (H. Lagerweij, 1842).
- Julien Wolbers**, *Geschiedenis van Suriname* (De Hoogh, 1861).
- M.L.E. Vlier**, *Beknopte geschiedenis der kolonie Suriname, voor de meer gevorderde jeugd* (De Hoogh, 1863).
- M.L.E. Vlier**, *Geschiedenis van Suriname: voor de hoogste klasse der volksschool* (Van Doorn, 1881).
- P.J. Veth, G.A. Wilken en H.C. Klinkert**, *Catalogus der afdeling Nederlandsche Koloniën van de internationale koloniale en uitvoerhandel tentoonstelling (van 1 Mei tot ult. October 1883) te Amsterdam* (Leiden 1883).
- J.R. Thomson**, *Bijdrage tot de geschiedenis van het onderwijs in Suriname* (Paramaribo 1897).
- Anton de Kom**, *Wij slaven van Suriname* (Contact, 1975, 4e druk).
- Michiel van Kempen**, *Een geschiedenis van de Surinaamse literatuur. Deel 3. De geschreven literatuur van 1596 tot 1923* (Okopipi, 2002).
- Ellen Neslo**, *The formation of a free non-white elite in Paramaribo, 1800-1863* (Caribbean Studies 43, 2015), 177-210.
- Ellen Neslo**, *Een ongekende elite. De opkomst van een gekleurde elite in koloniaal Suriname 1800-1863* (HaEs producties, 2016).